

Емилия Иванова

ЗА ПРЕВОДА НА РАЗКАЗА НА ЙОРГОС ЙОАНУ “ДО КЪЩАТА НА КЕМАЛ”

Преводът е процес на преобразуване на речевото произведение на един език в речево произведение на друг език, като се запазва планът на съдържание, т. е. значението (Бархударов, 1975, с. 71). Преводът може да бъде оценяван от различни гледни точки. Специалистите са склонни да считат като естествен критерий за оценяване на превода пълнотата на предаване на информацията на оригинала (вж. Тетради переводчика, вып. 15, с. 4).

Естествено е, че при трансформация на текста от един език на друг, са неизбежни определени промени и загуби. Тези промени и загуби могат да бъдат свързани, например, с непълното предаване на значенията на лексикалните единици на оригинала. Текстът на превода по принцип не може да бъде абсолютен еквивалент на текста на оригинала. Задачата на преводача се състои в това, да направи този еквивалент колкото се може по-пълнен, а загубите при превода, допуснати в определени ситуации, да бъдат компенсирани в други текстови ситуации. Th. Savory в книгата си „Изкуството на превода“ пише: „преводът трябва, от една страна, да предава стила на оригинала, а от друга – да притежава собствен стил (стила на преводача); преводът трябва да отразява особеностите на епохата, в която е възникнал оригинала и заедно с това да бъде близък до епохата, в която е направен. (Th. Savory. The Art of Translation, 1957, с. 50).

Един от най-сложните видове превод се оказва, без съмнение, преводът на художествени произведения. Това е така, тъй като преводачът е длъжен да предаде не само смисъла и съдържанието на оригинала, но и всички художествени компоненти – стила, тоналността, изразните средства, пластиката, т. е. да възпроизведе колкото се може по-точно оригиналът.

Логично е, при превода, особено при художествения, нещата да не се делят на значими и незначими. Всяка неточност води до художествена и смислова деформация (вж. Художественный перевод, 1986, с. 249).

Но може би точно дребните, малките неща променят, определят и довършват образите на хората, вещите, събитията... Може би малките неща понякога са повече от значими. Те могат както да разрушат, така и да съградят.

Тук ще се постареем да насочим вниманието върху на пръв поглед незначимото. Ще се опитаме да направим кратък разбор на оригинала и българския превод на разказа на Йоргос Йоану „До къщата на Кемал“ („Στου Κεμάλ το σπίτι“). Анализирайки езика на превода, преди всичко ще обърнем внимание на някои лексико-семантични, граматични и синтактични промени при превода, възникнали в резултат на специфичните особености в системите на езика на оригинала и езика на превода.

Разказът „До къщата на Кемал“ е включен в сборника разкази на Йоргос Йоану „Единственото наследство“, издаден през 1974 г. Известно е, че Солун е родното място на Кемал Ататюрк – видния турски политик и реформатор на съвременна Турция. До днес в Солун е запазена родната къща на Ататюрк, в която сега се помещава турското консулство.

В произведението разказвачът, грък по произход, обитаващ друга къща, съседна на тази на Кемал, описва странните посещения на една жена през трийсетте години на 20-ти век.

В превод разказът започва по следния начин:

„Οнази, облечена в черно жена, която идваше на прага ни всяка година в сезона, когато зрееха черниците, като молеше учтиво да ѝ дадем малко вода от кладенеца на двора, не се появи повече.“

Оригиналът обаче започва малко по-различно от гледна точка на синтаксиса. Тук първото място е отредено на глаголната форма:

„Δεν ξαναφάνηκε η μαυροφορεμένη εκείνη γυναίκα, που ερχόταν στο κατάφλι μας κάθε χρονιά, την εποχή που γίνονται τα μούρα, ζητώντας με ευγένεια να της δώσουμε λίγο νερό απ'το πηγάδι της αυλής.“

Така в превода наблюдаваме инверсия в словоредата на изречението. Забелязваме още, че гръцкото деепричастие „*ζητώντας*“ (търсейки, искайки и т. н.) е преведено на български: „*като молеше*“, а не „молейки“, както би могло да бъде. Тук наблюдаваме трансформация на една част на речта в друга, т. е. деепричастие се заменя с глагол плюс предлог.

В същия параграф срещаме удачен вариант на превода на подчиненото изречение:

„για να σχηματίσει κανείς την εντύπωση“

(буквално: „за да си състави човек впечатлението“).

То е предадено на български език съответно:

„за да останеш с чувството“

Тук гръцкото съществително „впечатление“ е предадено с българското „чувство“, а гръцкият глагол „образувам, съставям“ в превода присъства чрез „оставам“. Тези различия се налагат, тъй като за българския език е характерно устойчивото словосъчетание „оставам с чувството“, но то не е пълен еквивалент по смисъл на „оставам с впечатлението“.

Още една особеност в разглеждания параграф е безличното „*канείζ*“ (еднозначно с безличното „*човек*“ в български език, „*man*“ в немски и т.н.), предадено на български чрез глаголната форма „за да останеш...“, при което отново е налице трансформация на част на речта: съществителното е заменено с глаголна форма.

И, може би, не на последно място, забелязваме разликата в предаването на граматичното време: гръцкият глагол *γίνομαι* тук в значението си „зрея“ в 3 л. сегашно време, в превода се оказва в минало несвършено време: „зрееха“:

„την εποχή που γίνονται τα μούρα“,

т.е.

„в сезона, когато зрееха черниците“ (зрееха вместо зреят)

По-нататък четем:

„Καθόταν ήσυχα για ώρα πολλή στο κατώφλι της αυλής, κι αντί να κοιτάζει κατά το δρόμο ή τουλάχιστον κατά το πλαϊνό σπίτι του Κεμάλ, αυτή στραμμένη έριχνε κλεφτιές ματιές προς το δικό μας σπίτι, παραμιλώντας σιγανά“.

Точният превод би трябвало да звучи така:

„Седеше тихо дълго време на прага на двора и вместо да гледа към пътя или поне към съседната къща на Кемал – и т. н.

Преводачът обаче е счел за по-удачен долу цитирания вариант:

„Заседяваше се дълго, притихнала на прага на двора...“

Гръцкото наречие „ήσυχα“ („тихо, спокойно“) е заменено с българското причастие „притихнала“.

Всъщност, тук се убеждаваме, че „верността към отделната дума при превода почти никога не успява да предаде напълно смисъла, който се съдържа в оригинала.“ (Бенямин 58). Възниква необходимостта от помощта на преводача.

Продължавайки да следим превода на разказа, стигаме до следния момент:

„...аυτή στραμμένη έριχνε κλεφτιές ματιές προς το δικό μας σπίτι...“.

Тук, буквално преведеното „хвърляше скрити погледи“ (έριχνε κλεφτιές ματιές), е заменено от преводача с „хвърляше скришом погледи“, т. е. имаме замяна на прилагателно с наречие:

„...извърната, тя хвърляше скришом погледи към нашата къща ...“

Езикът сам по себе си налага някаква своеобразна връзка с текста. Преобразувайки текста на оригинала на друг език, преводачът е длъжен да се съобрази с новите връзки, които приемният език поражда по отношение на текста.

Потвърждение на казаното откриваме и по-нататък, съпоставяйки превода с оригинала:

„Тην πρώτη φορά που είχε καθίσει η άγνωστη γυναίκα στο κατώφλι μας...“

(букв. Първия път, когато седна на прага ни непознатата жена...) е преведено така:

„Когато непознатата жена приседна за пръв път на прага ни...“

Тук, освен инверсия в словоредата, наблюдаваме още една промяна, направена от преводача: гръцката глаголна форма „*είχε καθίσει*“ много удачно е предадена чрез българския глагол „приседна“. Всъщност гръцкият глагол „*κάθομαι*“ (сядя, сядам, присядам; отсядам и т. н.) предполага много голям диапазон от съответствия на български език.

Малко по-надолу в оригиналния текст четем:

„δεν έβαλε μούρα στο χαρτί. Κάθισε και τα έφαγε ένα ένα στο κατώφλι.“

В превода тази част от текста звучи по следния начин:

„тя не уви черничевите бубонки в хартия. Седна на прага и ги изяде една по една.“

Ако обърнем внимание на второто изречение, ще видим, че точният превод би трябвало да бъде:

„Седна и ги изяде една по една на прага“

В превода обаче избраният вариант е този:

„Седна на прага и ги изяде една по една.“

Виждаме колко често е застъпена инверсията в словоредата на изречението при превода от гръцки на български език (тъй като и в двата езика словоредът е свободен, подвижен). Този похват е твърде успешен, достатъчно е само да не води до изменения в смисъла на оригинала.

Лутането между вярност към оригинала и свобода в превода е някак присъщо за автора на всеки превод.

Наблюдаваме още една интересна ситуация. В изречението:

„Φαίνεται πως ο σπόρος απ’τα προηγούμενα είχε αποδώσει, αλλά για να δώσει και μούρα, έπρεπε, βέβαια, να περάσουν χρόνια.“

въпросен се оказва глаголт „αποδίδω“, който на гръцки се превежда като „възвръщам, отдавам, давам резултат, изпълнявам музикално произведение“. Авторът е избрал най-подходящия може би еквивалент, подсказан му от контекста: „давам плод“.

По-нататък разказът продължава с описанието на състоянието на жената при следващото ѝ посещение в къщата на разказвача, когато тя разбира, че старият кладенец вече не съществува:

„Η γυναίκα βούρκωσε, δε μας έδωσε όμως καμία εξήγηση για την τόση λύπη της.“

„Очите на жената се насълзиха, но не ни даде никакво обяснение за толкова голямата си мъка.“

Тук глаголт „βούρκωνω“ на български би трябвало да се преведе като „просълзявам се“, т. е. „жената се просълзи“, но авторът на превода е предпочел варианта: „очите на жената се насълзиха“, където отново имаме трансформация на частите на речта.

Нататък, проследявайки оригинала, четем:

„Εμείς ως τότε θαρρούσαμε πως είναι καμία τουρκομερίτιστα δικιά μας...“

Срещаме интересното гръцко съществително „*τουρκομερίτιστα*“, което е останало в гръцкия език от периода на османското господство, и което означава „жена, дошла от турски район или от място, поробено, завладяно от турците“. Преводачът е използвал в своя текст като еквивалент българската дума „туркиня“. Ето един момент, в който при превода е налице непълно съответствие или може би загуба на част от значението, поради невъзможност да се предаде достатъчно добре елемент от съдържателния план на думата.

В друга подобна ситуация попадаме, стигайки до изречението:
*„Μία ιταλική μπόμπα είχε σαρώσει την ντουντιά και είχε ρημάξει
το καλοκαμωμένο ξυλόδετο σπίτι, χωρίς να καταφέρει να το γκρεμίσει“*
*„Италианска бомба бе помела черничевото дърво и бе изтърбушила
добре построената къща с дървени хоризонтални греди, без да успее да я
разруши.“*

Интерес за нас представлява гръцкия глагол „*ρημάζω*“, който означава „разрушавам“, а в преводния текст присъства като „изтърбушвам“. Може би тук преводачът се е опитал да компенсира част от загубите на превода, привнасяйки допълнителен оттенък към неутралното „разрушавам“.

Почти в края на оригиналния текст четем:

„Άλλωστε και να ῥχότανε δε θα ἔβρισκε πια το κατώφλι με το αφράτο μάρμαρο για να ξαποστάσει.“

„Впрочем, и да беше угвала, вече нямаше да намери прага от хладен мрамор, за да приседне.“

Вниманието ни бива привлечено от словосъчетанието „хладен мрамор“, което се явява превод на гръцкото „*αφράτο μάρμαρο*“. По принцип „*αφράτος*“ се използва като характеристика към съществителното „тесто“ и означава „1. подпухнал, издут, с балончета, подобен на пяна; 2. прен. за лице на човек – с мека и обикновено бяла кожа“.

Защо преводачът е допуснал това несъответствие в значението? Защо е пренебрегнал подчертаното от автора на оригинала съпоставяне на черния и белия цвят (жена, облечена в черно на прага от бял мрамор)? Може би защото е много характерно за българския език съчетанието „хладен мрамор“ и може би тук личи стила на преводача. Тук, Впрочем, отговор може да даде самият той. Ние можем да стигнем до извода, до който много по-рано е стигнал Бенямин, че „преводът е една форма“ (Бенямин, 56), което подкрепя тезата, че преводът съществува чрез своя собствена форма, колкото и да се опитваме да го направим копие на оригинала.

В заключение ще кажем, че художественото произведение отразява реалната действителност, свързана с живота на хората и заобикалящия ги свят. Това го натовазва с определен национален и исторически колорит. Същият този товар би трябвало да носи и преводът му,

тъй като той е важен за оригинала – оригиналът се «из-от-разява» в превода. (вж. Йоана Сиракова, Семинарът).

Обработвайки превода, преводачът всъщност обработва оригинала. Оригиналет е превод и преводът е оригинал. Присъщото на оригинала е присъщото на превода и присъщото на превода е присъщото на оригинала. (вж. Йоана Сиракова, Семинарът).

От друга страна, преводът неизменно предполага своя читател, най-малко поради това, че в основата му е процес, целящ да премахне бариерата между езиците, т. е. предназначен е за читател на друг език (Бенямин).

А у Атанас Далчев четем: „Художественият превод ми напомня прозорец, в който образите от улицата се смесват с отраженията на предметите вътре в стаята. Той е произведение толкова на автора, колкото и на преводача“.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Бархударов, А. С.** Язык и перевод. М., 1975
2. **Бенямин, В.:** *Задачата на преводача*, прев. Гергана Фъркова. – В: *Летература*, бр. 18, 1998, 56-60 = Бенямин.
3. **Йоана Сиракова.** Семинарът, електр. публ. (5.09.2002 *литература плюс култура*, <http://grosni-pelikani.cult.bg/>).
4. **Μπαμπινιώτης, Γ.** Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, Αθήνα, 1998.
5. **Th. Savory.** *The Art of Translation*, Ldn., 1957.
6. **Художественный перевод.** Проблемы и суждения. М., 1986.
7. **Да опознаем своите съседи.** Учебно помагало = С., 2002, 137–139.